

P ř e d m l u v a

Nejdřív vás zkusmo několikrát elegantně urazí, vyšle dobře mířené jedůvky a tiše se baví vaší reakcí. Když tímto testem projdete, odloží masku lehce arogantní profesorky a dovolí vám krok za krokem vstoupit do jejího světa. Pod zdánlivě drsnou slupkou je totiž křehká duše a nezištné srdce.

Poprvé jsem Elišku Krausovou-Chaves viděl v Praze ve Viole na oslavě osmdesátin jejího bratra, spisovatele Ivana Krause. Na jevišti byli i její mladší bratři, profesor politologie Michael a populární moderátor Jan Kraus. Žasl jsem nad tím, jak gráciézně svým sourozencům takříkajíc nic nedarovala a často je brilantně v ostrovtipu překonala. Přes všechno špičkování a slovní poštuchování bylo naprosto zřejmé, že se všichni respektují a mají se rádi.

V únoru 2020 jsme se štábem České televize vyrazili do Kolumbie natáčet novou řadu série *Postřehy odjinud*. Věděl jsem, že osud Elišky, která žije v Bogotě už víc než půl století, nemůže v našem vyprávění chybět. Musel jsem ji dlouze přemlouvat, po některých dřívějších zkušenostech přistupovala k novinářům z Čech s apriorní nedůvěrou. Pomohla přímluva Ivana, který mě v e-mailu nazval „dobrým přítelem“. Pravda je taková, že už jsme spolu absolvovali spoustu rozhlasových rozhovorů, ať už dříve na Dvojce v pořadu *Jak to vidí* nebo později na Radiožurnálu či v *Hovorech* pro Český rozhlas Plus. Mám všechny jeho knihy a jeho humor mě pokaždé spolehlivě pobaví.

„Pošlu pro vás svého řidiče,“ pravila paní Eliška do telefonu tónem, který nesnese nic než souhlas. Asi vycítila moje tiché

rozpaky: „Víte, pane Vladimíre, tady střední třída žije trochu jinak, než je zvykem v Evropě, ale to si řekneme...“

Přivítala nás na Národní pedagogické univerzitě, kde učí francouzský jazyk a kde pětadvacet let vedla sekci mezinárodních vztahů. Přiznám, že to pro mě byl trochu šok: interiéry školy byly značně ošuntělé, objekty posprejované graffiti, celkový dojem nic moc.

Tím víc se tam vyjímal paní Eliška: energická, mimořádně krásná žena aristokratických pohybů a rázných gest s maličko ironickým úsměvem. Kadence jejích slov byla neuvěřitelná. Provázela nás univerzitním kampusem, na klopě elegantního sáčka zapnutý bezdrátový mikrofon a nebohý kameraman, který se marně snažil s námi držet krok, protože natáčel ilustrační záběry, jen ve sluchátkách slyšel: „No, kde se toulá ten váš kolega, já na vás nemám tolik času...“

Nakonec nám věnovala skoro celý den i následující sobotu, kdy jsme natáčeli u ní v bytě na Růžovém vršku. Nechala nám naprosťto volné pole působnosti, až se její hospodyně podívovala: „Vy jste jim dovolila, aby šli i do ložnice?!“

„Jen je nechte, ať dělají, co potřebují...“

O jejím životě v Kolumbii, vzdálené rodině, osudovém muži Ignaciovi, univerzitním životě, asociaci ASOČHECA, kterou založila, a spoustě dalšího nám toho navypprávěla tolik, že by to bohatě vydalo na všech třináct dílů našich *Postřehů odjinud*. Bylo mi líto nepoužitý materiál nechat ležet ladem.

Po návratu domů vypukla pandemie, v Kolumbii s asi čtrnáctidenním zpožděním oproti Česku, a všem nám rázem přenastavila životní rytmy. Náhle jsem měl – nezávisle na vlastní vůli – po asi třiceti letech intenzivní práce spoustu volného času. Přijal jsem to jako výzvu.

Nesměle jsem v e-mailu navrhl paní Elišce, že by mohla vzniknout tato knížka. Zdálo se mi, že bez velkého váhání přijala, a navázali jsme na naše povídání v Bogotě, teď už na dálku, přes oceán.

Musím ocenit styl a krásný jazyk, jímž se i po tolika letech na jiné polokouli Eliška Krausová vyjadřuje.

Dělil nás šestihodinový časový rozdíl, obvykle na moje otázky

odpovídala večer bogotského času poté, co splnila svoje pedagogické povinnosti, kterých kvůli karanténě přibýlo. A tak se musela naučit vyučovat distančně, online. Bylo znát, že ji to vyčerpává, ale nikdy odpověď na moje otázky neodbyla. Naopak psala vzletně, s osobitým šarmem, vždycky měla na paměti, že každá odpověď by měla gradovat aspoň malou pointou. A tak jsem se těšil, že si ráno přečtu další strhující mikropříběh z jejího života a začlením ho do utěšeně přibývajících textů. Myslím, že nás ta práce bavila oba stejně, a doufám, že je to na výsledku znát.

Paní Elišce bych chtěl zvlášť poděkovat za otevřenost a téměř bezmeznou důvěru, bez které bychom nemohli nikdy dojít tak daleko.

Jen jsem žasl, jak se – tak nějak mimoděk – objevovaly zmínky třeba o tom, že jako malá recitovala Františku Hrubínovi jeho verše, hrála divadlo s Petrem Svojkou, Jiřím Ornestem či Radimem Vašinkou, trénovala krasobruslení, chodila do baletu. V Havaně si podala ruku s Fidelem Castrem...

Nekladl jsem si za cíl napsat ucelený životopis, předkládáme vám společné povídání, vzpomínky moudré ženy na události, které jí přinášel osud, zpočátku poněkud záludný: do Bogoty se původně vydala jen na pár měsíců, aby se zdokonalila ve španělštině, nakonec se Kolumbie stala jejím novým domovem.

O tom všem jsou naše *Rozhovory přes oceán*. Kéž se Vám dobře čtou...

Vladimír Kroc

P á r s l o v

Jak vyhovět Vašemu přání a napsat krátký odstavec do této knížky?
Těžko.

Ověřil jsem si to už před mnoha lety, když jsem se pokoušel vyjádřit společné chvíle čekání, až to na nás doschne.

Elišku však nešlo ve vzpomínkách polapit jako rodiče a ostatní sourozence.

Nechtěl jsem si příliš vymýšlet a ona toho využila a vysmekla se slovům.

Ivan Kraus

První část

PAN KRAUS

Zdá se mi, že máte svoje křestní jméno ráda. Bylo to tak odjakživa? Zajímala jste se o to, kdo vám vybral jméno Eliška?

Za mého dětství Elišky téměř nebyly. Nikdy jsem nepotkala druhou. Líbilo se mi, že jsem jedinečná, a když jsem se začala ptát proč, maminka vždycky říkala: „No přece Eliška Přemyslovna, poslední česká královna...!“ A to se mi líbilo ještě víc. Časem jsem se dozvěděla, jak to vlastně bylo.

Narodila jsem se po válce v atmosféře štěstí a všeobecné radosti. Kolem maminky v porodnici, protože se rozhodla mě pojmenovat ještě tam, byla spousta lidí a všichni se cítili být kmotry. Děda, maminčin otec Vincenc Vlasák, navrhoval jméno Anděla. Teta, matčina sestra, přišla s Annou, další teta, manželka jejího bratra, byla pro Marii.

Naše maminka měla v hlavě Scarlett, protože právě dočetla román Margaret Mitchellové *Jih proti Severu* a vlastně celý život byla její hrdinkou Scarlett O'Harová. Jenže v tu chvíli, podle jejího vyprávění, si nebyla jistá, zda se vůbec odváží něco takového vyslovit nahlas.

Z nějakého důvodu předtím o jméně příliš nepřemýšlela, s tatínkem o tom nemluvili... Popisovala, jak byla v horečce a náhle se jí vybavila Eliška. Proč, to nevěděla. Vyhrkla: „Bude se jmenovat Eliška!“

A táta se na ni udiveně a dojatě podíval, protože jeho maminka, která zemřela v Osvětimi, byla Eliška. Na to samozřejmě celá ta energická skupina příbuzných nic nenamítala, jen prý velice překvapeně opakovali: „Eliška?“

Nezapomínejte, že jediný opravdový nekatolík tam byl můj otec a oni s něčím podobným nepočítali. Děda – byl vždy galantní – prý rychle řekl: „To je krásné české jméno.“

No a já jsem tedy Eliška Anna Marie Božena. Nevtipkuju, mám to černé na bílém. Děda prý na závěr tiše dodal: „A taky Božena.“ To bylo jméno mojí babičky, jeho ženy, která zemřela během války, ale kvůli zdravotním potížím. Po ní se jmenovala i moje maminka.

Ta však neměla svoje jméno nikdy ráda, ale když vzpomněli jednu babičku, přidali i druhou. Moje maminka se u této příhody naučila několik věcí: že se jménem si musí být předem jista a že nemá zvát nikoho na křtiny. A to napříště dodržela.

Při své vrozené skromnosti jsem si brzy zvykla být jediná. V Kolumbii taky dlouho žádná jiná nebyla, a kolem mě už vůbec ne. Jaké bylo moje překvapení, když po mnoha letech najednou při návštěvě v Praze slyším zvolání: „Eliško!“ Hned se otočím a tam běží nějaké děvčátko. Musela jsem si zvykat, že se Eliška vrátila do českého povědomí, ostatně sám jste toho svědkem.

Je pravda, že mám dceru Elišku. Momentálně u nás žije víc než jednašedesát a půl tisíce žen a dívek toho jména, dnes je mimořádně populární... Znamená to, že jste si vystačila s touto jedinečností a neměla žádné přezdívky?
Neměla jsem, pokud vím, žádné, říkali mi Eli, Ela.

Maminka měla v dospělosti za vzor Scarlett O'Harovou. Kdo byl v dětství a dospívání vaším hrdinou?

Přemýšlím, jestli jsem měla nějaké vzory. Byla jsem obyčejná, normální holka, ani vám nevím... Za mého dětství a mládí jsme neměli televizi, maminka poslouchala rádio, my moc ne. Byla to úplně jiná doba, zajímavé je, že už za našeho Jeníka se to hodně změnilo, přitom jsme od sebe pouhých sedm let.

Mám o sedm let staršího bratra, a to byl pro mě odjakživa poklad. Ivan byl zasněný, jemný chlapec, žádný silák. Musel se o mě starat, brát mě s sebou „na vzduch“, jak říkávala maminka Božena. Celý život jsme bydleli v Kostelní ulici naproti parku, kam jsme chodili „ven“. Ten starší se musel starat o toho mladšího. Takže mě brával Ivan a naučila jsem se ho poslouchat na slovo. Byla jsem hrozně upovídaná odmalička, všechno jsem stále komentovala

a jeho to děsně štválo. On se snažil být tak trochu tajemný, jenže já vždycky všechno vyzvonila. Naučil mě tedy „nic nedonášet“. Už nevím, čím mně pohrozil, ale bylo to účinné, mamince jsem se svěřovala jen s tím, co on povolil. V životě se mi to mnohokrát osvědčilo.

Ivan pro mě – jak si uvědomuju – byl vždycky skoro literární hrdina. Tehdy mi posloužil jako dnes internet či Google. Měla jsem pocit, že ví úplně všechno, hlavně byl ochoten kdykoli odpovídat na moje zvědavé otázky. Na to neměli rodiče čas. On ano. A to mu i zůstalo.

O mnoho let později, když už s námi pár let nebydlel a já byla na univerzitě, fungoval jako poradce a rádce. Byl záchranou, kdykoli jsem něco nevěděla. Pořád jsem chodila s nějakými „intelektuály“, obvykle o rok, o dva roky staršími, jejich tématy byli impresionismus, Sartre, Villon etc... Tvářila jsem se, že jsem v obraze, ale většinou jsem byla úplně mimo. Ivan pro mě byl chodící encyklopedií. Dodnes se obdivuju jeho erudici zejména v literárních tématech, ale nejen v nich. Stěží byste se ho zeptali na jméno, o kterém by vůbec nic nevěděl. Zkrátka, vždycky pro mě byl jistota. Kdo další má tak úžasného bratra?

Takže žádní literární hrdinové...?

Z těch literárních vzorů mě napadá Vinnetou, náš rudý bratr. Old Shatterhand mi připadal příliš hrubý, zato ten vymyšlený indián byl ideální. To výmluvně dokumentuje, v jaké naivní době jsem žila, daleko od skutečných problémů, plna komunistického elánu všech soudružek, které nás učily, jezdily s námi na školy v přírodě,

S rodiči, 1949

Eliška baletí, 1952

vedly nás v literárních a divadelních kroužcích. Byla jsem zapsána snad do všech a k tomu jsem krasobruslila, chodila do baletu a nesundávala jsem červený pionýrský a posléze svazácký šátek z krku. To mi vydrželo až do maturity.

O čem jste jako malá snila? Chtěla jste být princeznou nebo se stát kosmonautkou, herečkou, popelářkou či profesorkou francouzštiny?

Napadá mě, že v mém okolí jsme všechny chtěly být princeznami. Nevím, jak se to soudruhům povedlo, ale asi žádná z nás netoužila létat do vesmíru v tak neforemném oblečení, vypadat jako robot. Která kosmonautka nosí na hlavě korunku?

Ta touha být princeznou ve mně bohužel zůstala. Po emigraci jsme se viděli s rodiči poprvé v Baden-Badenu u Ivana po deseti letech. Psal se rok 1978 a to setkání pro mě bylo samo o sobě vyčerpávající. O tom možná ještě později.

Po tom rodinném náporu jsme jeli s mým manželem Ignaciem do Itálie a do Španělska. Pro mě to byl splněný sen a on se vracel do míst svých studií. Provázel mě Florencií, Římem, Benátkami.

Jednou v Miláně, na hradě Sforzesco, který vyzdobil i Leonardo da Vinci, jsme se procházeli po obrovském schodišti a já se zasnila, představovala jsem si, kdo všechno šlapal tu dlažbu mnoho století přede mnou... A možná už jsem tu byla, jako někdo jiný, vznešený, kdo tudy kráčel v jiné době... Ignacio začínal být netrpělivý, kamsi spěchal, svěřila jsem se mu se svými myšlenkami.

On na to: „Cítíš se jako vévodkyně Sforzi? Ale pozor: co když jsi tady před staletími drhla to schodiště, po kterém se teď vznášíš...? Tebe ani nenapadne, že bys mohla být v minulém životě služka?“

Strašlivě mě to urazilo a jeho náramně rozesmálo. V podivném smyslu pro humor se podobal mým bratrům. Jsem si naprosto jistá, že jsem ty schody nikdy neuklízela!

Věříte, že existuje něco jako život po životě nebo že jsme žili minulé životy?

Občas jsem mívala tak zvláštní pocit, něco jako déjà vu, že si myslím, že to možné je. Minulé stejně jako budoucí životy. Nic jsem o tom ale nestudovala, snad z obavy, že by mě to příliš pohltilo. Ta myšlenka mě láká, ačkoli v praxi si to neumím nijak představit ani vysvětlit. Je ale hezké si to myslet.

Ještě k těm hrdinům vašeho života. Otec Ota Kraus byl odbojář, prošel peklem lágrů. Podle toho, co jsem o něm četl, to musel být frajer, v tom nejlepším slova smyslu. Viděla jste ho jako hrdinu?

Byl to frajer, tak jsem ho viděla. Táta byl jistota. Měl výborný smysl pro humor a dar nebrat všechno úplně vážně, tedy to, co za to nestojí. Byl rozhodný, někdy tvrdý a přísný – aspoň v dnešních měřítkách –, ale mně to imponovalo. Stejně jako mamince se mi takoví muži líbili.

Možná vyvstává otázka, proč tedy byl mým ideálem Ivan. Jeho jsem mohla obdivovat díky intelektu, táta byl ten, s kým můžete jít životem a ničeho se nemusíte bát.

Podnikal s námi podivné a málo výchovné kousky, ale nás to moc bavilo. Často ho Božena posílala v neděli, alespoň s námi

staršími – přece jen měla obavu svěřovat mu to nejmladší dítě –, na procházku, zatímco připravovala oběd. A tak jsme třeba jezdili tramvají z konečné na konečnou. Nejraději jsme měli jedničku, možná s ní jezdilo méně lidí nebo dráha byla členitější, to už si nepamatuju, ale tatínek nás učil vyskakovat za jízdy v zatáčkách. V těch starých tramvajích bez automatického zavírání dveří to šlo. Museli jsme se připravit a na jeho výkřik „Kupředu!“ jsme skočili. On poslední, to už tramvaj jela dost rychle... Nevím, jak je to možné, ale nikdy se nám nic vážného nestalo. Nejlepší vřdycky skákal Honza. Myslím, že Ivan, o hodně starší, tuto zkoušku odvahy nepodstupoval.

Jindy jsme jeli za Prahu. Auto jsme nikdy neměli, tak vlakem či autobusem...

Proč vlastně? Proč jste nikdy neměli auto...?

Neměli jsme dost peněz. Bylo nás moc, vydělával jenom tatínek. Když minulo nejhorší politické období, mohl odejít z ČKD a začal pracovat pro Státní nakladatelství technické literatury jako šéfredaktor nového časopisu *Strojírenská výroba*, který založil.

Tam se mu, myslím, vedlo dobře, na tehdejší dobu měl asi i dobrý plat, ale Boženě to obvykle nestačilo. Nějak s tím nevycházela. Není divu: jenom Eliška chodila do baletu, na krasobruslení, později taky na hodiny klavíru, ostatně jako všichni sourozenci, a to všechno platila. Zřejmě aniž by to tátovi oznamovala nebo se s ním radila. On jenom permanentně nechápal, proč měsíční výplata vystačí pouze na čtrnáct dní...

Začal dostávat další peníze za nová a nová vydání svých knih *Továrna na smrt* a *Noc a mlha*, ale ani to nestačilo. Zkrátka první auto sehnal až náš Jeník, ale to bylo v sedmdesátých letech, kdy už jsem tam nebyla. Automobil nám ale nechyběl, mě ani nenapadlo se o nějaký zajímat, což mělo za následek, že jsem se nikdy nenaučila řídit, nijak mě to nelákalo. Ve dvaadvaceti jsem dorazila do Kolumbie a našla si šikovného manžela, který se postaral o to, abych měla vždy vlastního řidiče.

Ivan, Božena, Eliška, Ota a Míša Krausovi, květen 1953

Dobře, takže jste se vlakem či autobusem vydávali s tatínkem na výlety za Prahu...

Procházeli jsme se po krajnicích a táta zavelel: „Jdeme na oběd!“ To znamenalo vylézt na stromy podél silnice a pustit se do ovoce. Obvykle to bývalo v období třešní. Domů jsme se vraceli unavení, špinaví, veselí a upovídaní. Maminka nechtěla věřit našemu vyprávění.

Nikdy nás nevedl na výstavu nebo do divadla, to, jak říkal, nebyl jeho úkol.

Byl to prostě táta, nehleděla jste na něj jako na titána, který se vzepřel peklu...

Vůbec ne. On o tom vyprávěl tak běžným způsobem, že nás mnohdy bavil. Jak chutná myš v polévce, když je to jediné maso za léta... Jak vyzrát na esesáka... Nikdy jsme ho nepovažovali za hrdinu. Někoho důležitějšího, než jsou jiní. U nás to oba – i maminka, která toho za války taky zvládla hodně – brali jako součást jejich i naší historie, na kterou se nesmí zapomínat, ale ani v ní příliš často pobývat.

Když jsem si sehnala první opravdu krásnou letní brigádu na

Ivan, Michael, Eliška, 1951

Karlštejně jako vícejazyčná průvodkyně zahraničních turistů – vidíte, zas je tam někde ta skrytá princezna –, byla jsem strašně hrdá. Kvůli velkému zájmu nebylo snadné tu práci získat. Pyšně jsem to oznamovala u večeře, kde se každé rodinné téma znevažovalo a probíralo za všeobecného posměchu.

Tatínek suše řekl: „Ale prosím tě, mohla bys jet se mnou do Osvětimi a provázet cizince v muzeu.“ Na to jsem mu s opovržením odpověděla, že snad

nemyslí vážně, že bych já jela do koncentráku! Božena to urovnala otázkou, jak chceme srovnávat hrad Karla IV. s nacistickým vězením, a ještě k tomu v Polsku?!

Takže já viděla Auschwitz teprve s Ignaciem, který ho chtěl stůj co stůj navštívit. Samozřejmě s tátou jako průvodcem. Považoval to za velkou čest, že tam může jet s někým, kdo všechny ty hrůzy přežil. Já takhle vůbec nepřemýšlela, což byl důsledek jejich výchovy.

Připadá mi, že maminka je nedoceněná hrdinka. Ve čtyřicátém zůstala sama s ročním Ivánkem, z Prahy se musela odstěhovat do Libčic a potom vychovala celkem pět dětí. Kdo měl doma hlavní slovo?

Ano, maminka je opravdu nedoceněná hrdinka. Teď, když se v rodině scházíme, abychom vzpomínali a doplňovali „naši historii“, se ukazuje, že ji každý máme ve vzpomínkách trochu jinak. Co všechno byla schopna udělat pro přežití svého synka a manžela během těch pěti let! Ona sama mnohé z toho, co dělala, považovala za jediné možné, ale bez ní by nebylo nic.